

● گفت‌وگو با آیت‌الله محمدجواد فاضل لنکرانی
صدسالگی تأسیس حوزه علمیه قم

و نقش آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری رحمته‌الله در علم اصول/۱

● حجت‌الاسلام والمسلمین واضحی آشتیانی
نگاهی به نقش علما در ترویج

و تعمیق فرهنگ عزاداری سیدالشهدا علیه‌السلام در یکصد سال اخیر/۲

● معرفی نشریات سده حوزه / ۴

گزارشی از تحولات حوزه علمیه قم از بازتأسیس تا پس از پیروزی انقلاب اسلامی

■ هفته‌نامه افق حوزه ■ دوشنبه ■ ۲۱ آبان ۱۴۰۳ ■ ۹ جمادی‌الأول ۱۴۴۶ ■ شماره پنجم

ستاد کنگره بین‌المللی یکصد سالگی بازتأسیس حوزه علمیه قم در راستای برگزاری این کنگره و غنای محتوایی آن، با همکاری معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه، سلسله نشست‌هایی را مرتبط با موضوع یکصدمین سالگرد بازتأسیس حوزه علمیه قم برگزار می‌کند. هفته‌نامه افق حوزه در پنجمین شماره ویژه‌نامه «حوزه صدساله» گزارشی از این نشست‌ها را در چهار صفحه ضمیمه نشریه منتشر می‌کند.

● مدرسه علمیه آیت‌الله‌العظمی گلپایگانی رحمته‌الله / قم

صدسالگی تأسیس حوزه علمیه قم و نقش آیت‌الله حاج شیخ عبدالکریم حائری رحمته‌الله در علم اصول

گفت‌وگو با آیت‌الله محمدجواد فاضل لنکرانی

تلاش‌های خستگی‌ناپذیر خود، در کنار شاگردانش، از جمله امام خمینی رحمته‌الله، به ایجاد مبانی نوین در علم اصول پرداخته و بر تداوم این مسیر علمی تأکید داشتند. این گفت‌وگو به تحلیل آراء اصولی آیت‌الله حائری، روش‌های علمی ایشان و تأثیرات عمیق آنها در تحول علم اصول خواهد پرداخت. با توجه به اهمیت این موضوع، نیاز است که به بررسی دقیق و موشکافانه آثار و اندیشه‌های آیت‌الله حائری پرداخته و دستاوردهای ایشان را در بستر تاریخ حوزه علمیه قم مورد تحلیل قرار دهیم. این رویکرد نه‌تنها به تبیین جایگاه ایشان در علم اصول؛ بلکه به درک بهتر از تحولات علمی و فکری حوزه علمیه نیز کمک خواهد کرد.

صدسالگی تأسیس حوزه علمیه قم، یک مناسبت تاریخی و فرهنگی مهم است که نماد پیشرفت و توسعه علوم دینی در ایران به‌شمار می‌آید. این نهاد علمی، با تأسیس مرحوم آیت‌الله‌العظمی حاج شیخ عبدالکریم حائری، پایه‌گذار تحولات شگرفی در عرصه فقه و اصول گردید. ایشان با ورود به قم، روح تازه‌ای به این حوزه بخشیدند و در طول دوران حیات علمی خود، نه‌تنها شاگردان برجسته‌ای تربیت کردند؛ بلکه مبانی اصولی جدیدی نیز ارائه دادند که تأثیرات عمیقی بر علم اصول داشت. در این گفت‌وگو با آیت‌الله محمدجواد فاضل لنکرانی، به بررسی نقش آیت‌الله حائری در شکل‌گیری و توسعه حوزه علمیه قم و تأثیرات ایشان در علم اصول خواهیم پرداخت. آیت‌الله حائری با نبوغ و

که نه‌تنها آراء دیگران را نقد و بررسی می‌کنند؛ بلکه خود صاحب مبانی جدید و مستقل در علم اصول هستند.

● تحلیل آرای اصولی آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری رحمته‌الله

در ادامه بحث پیرامون مرحوم آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری، باید تأکید کرد که ایشان در دسته‌بندی گروه دوم از بزرگان اصول جای می‌گیرد. این گروه نه‌تنها ویژگی‌های مشترکی با گروه اول دارند که به آراء دیگران پرداخته و آنها را نقد می‌کنند؛ بلکه خود صاحب مبانی جدید در علم اصول هستند و این امتیاز بزرگ را با خود به‌همراه دارند.

● اشراف مرحوم شیخ بر آرای اصولی

کسی که بر آراء اصولی مرحوم شیخ تسلط و اشراف داشته باشد، درمی‌یابد که ایشان نه‌تنها مؤسس حوزه علمیه قم بود؛ بلکه در علم اصول نیز به‌عنوان یک مؤسس و بنیان‌گذار تلقی می‌شود. اگر بخواهیم تحلیل دقیقی از روش‌های ایشان در علم اصول ارائه دهیم، باید بگوییم که مبانی ایشان به دو روش مختلف قابل بررسی است.

● روش تحلیل عقلی و عرفی در اصول

اولین روش، بررسی نگارش مرحوم شیخ به عقل و استدالات عقلی است. در این زمینه می‌توان گفت که ایشان به عقل و بنای عقلا توجه خاصی داشتند. به‌عنوان مثال، وقتی آثار اصولی مرحوم نائینی را مرور می‌کنیم، می‌بینیم که او عمدتاً با یک ذهن روشن و عرفی وارد مباحث می‌شود و نتایج خود را به این شکل استنباط می‌کند. اما در خصوص شیخ عبدالکریم، این سؤال پیش می‌آید که آیا او نیز مانند دیگر بزرگان اصول، اسباب و علل تشریحیه را همانند اسباب و علل تکوینییه می‌دانست؟ شیخ عبدالکریم معتقد بود که اسباب تشریحیه، همانند اسباب تکوینی است؛ همان‌گونه که در علت‌های تکوینی شرط متأخر محال است، در تشریح نیز این محال بودن وجود دارد. این نگاه عقلی به مسأله‌ای چون تشریح، مشترک با دیگر بزرگان همچون شیخ انصاری و آخوند خراسانی رحمته‌الله است و حتی در مبانی نائینی رحمته‌الله نیز می‌توان این دیدگاه را مشاهده کرد.

● تلاش برای نظم عقلی در اصول

بسیاری از فقها مانند آیات نائینی و خویی رحمته‌الله به دنبال این بودند که

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا ابْنِ الْاَوَّلِيَّاتِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الظَّاهِرِينَ الْمَعْصُومِينَ، سَيِّمًا بِقَيَّةِ اللَّهِ فِي الْأَرْضِينَ وَلَعْنَةً اللَّهِ عَلَى أَغْدَانِهِمْ أَجْمَعِينَ مِنْ الْآنِ إِلَى قِيَامِ يَوْمِ الدِّينِ»

ابتدا لازم می‌دانم از جناب‌عالی و معاونت محترم پژوهشی، جناب آقای مقیمی و همچنین از مدیریت محترم حوزه، آیت‌الله اعرافی، تشکر ویژه داشته باشم. این مجموعه در صدمین سال تأسیس حوزه علمیه قم، به‌شایستگی، به بیان تاریخ این نهاد ارزشمند و تأثیرگذاری‌های مؤسس معظم آن، مرحوم آیت‌الله‌العظمی شیخ عبدالکریم حائری پرداخته است. ایشان در دومین هجرت خود به ایران، با ورود به قم، جان تازه‌ای به حوزه علمیه بخشیدند و شاگردان برجسته‌ای را پرورش دادند که آثار علمی و فکری ماندگاری از خود به جا گذاشتند.

همان‌گونه که شما اشاره کردید، موضوع بحث بنده نیز در همین راستا و مربوط به مسائل اصولی است. مرحوم شیخ عبدالکریم حائری ابعاد متعدد و تأثیرات گسترده‌ای در زمینه‌های فقهی و حتی جریان‌های سیاسی زمان خود داشتند. از جمله مهم‌ترین دستاوردهای ایشان، حفظ و توسعه حوزه علمیه قم بود، اما عمده بروز علمی ایشان، در علم اصول جلوه‌گر است. با توجه به اساتید برجسته‌ای که مرحوم حاج شیخ در سامرا و نجف داشتند و با در نظر گرفتن نبوغ و استعداد فوق‌العاده‌ای که در ایشان وجود داشت، می‌توان گفت همان‌طور که ایشان مؤسس حوزه علمیه قم در صد سال پیش بودند، در علم اصول نیز مؤسس آراء جدیدی به‌شمار می‌روند. برخی از بزرگان اصول، همچون شیخ انصاری، آخوند خراسانی، مرحوم نائینی و مرحوم اصفهانی را که به تأسیس مبانی جدید در علم اصول پرداختند، می‌توان در یک دسته‌بندی خاص قرار داد. به نظر من، مرحوم آیت‌الله شیخ عبدالکریم نیز باید در همین گروه دوم قرار گیرد؛ یعنی کسانی

دستیابی به نتیجه قطعی، نیاز به بررسی‌های بیشتری در آثار و مبانی اصولی ایشان وجود دارد.

نقش شیخ عبدالکریم حائری و امام خمینی رحمته‌الله در تحولات علم اصول یکی از امتیازهای ویژه مرحوم شیخ عبدالکریم حائری، نه‌تنها تأسیس حوزه علمیه قم؛ بلکه تأسیس مبانی اصولی جدید در علم اصول است. ایشان با نبوغ خود و شاگردانی برجسته، همچون امام خمینی رحمته‌الله، نقش مؤثری در تحولات این علم ایفا کردند.

● شیخ عبدالکریم، مؤسس مبانی اصولی

مرحوم شیخ عبدالکریم حائری، به‌عنوان یکی از مؤسسان اصلی در مباحث اصولی شناخته می‌شود. ایشان، با گذراندن دوران علمی در سامرا و نجف، شاگرد بزرگان آن زمان بود و در نهایت در درس مرحوم آخوند خراسانی شرکت کرد، اما فراتر از جایگاه شاگردی، خود نیز مؤسس مبانی جدیدی در علم اصول شد و در ترویج و توسعه آن تأثیر چشم‌گیری داشت.

● امام خمینی رحمته‌الله؛ شاگردی که به قله رسید

از دیگر دستاوردهای برجسته مرحوم شیخ عبدالکریم، تربیت شاگردانی مانند امام خمینی است. امام خمینی رحمته‌الله، به‌ویژه در مباحث اصولی، پر از نوآوری و ابتکار بود. او در مقایسه با دیگران، مانند مرحوم آیت‌الله خویی که خود در علم اصول در قله بود، ابتکارات بیشتری در این زمینه داشت. بنا به ادعای دقیق و مبتنی بر تحلیل علمی، امام خمینی در حوزه اصول، به‌خصوص در دوره اخیر، پرابختارترین شخصیت به‌شمار می‌آید. بررسی دقیق مباحث اصولی امام خمینی رحمته‌الله، به‌ویژه در مقایسه با شخصیت‌های بزرگ هم‌عصر خود، این نکته را روشن می‌کند که ابتکارات ایشان، هرچند با نبوغ و عظمت آیت‌الله خویی قابل مقایسه است، اما در موارد متعددی از آن فراتر می‌رود.

● جمع‌بندی: استمرار نوآوری در علم اصول

با نگاه به آثار و تأثیرات مرحوم شیخ عبدالکریم و شاگرد بزرگ ایشان، امام خمینی رحمته‌الله، به‌وضوح مشخص می‌شود که هر دو شخصیت، علاوه بر اینکه مؤسسين بزرگ در علم اصول بودند، با ابتکارات و دیدگاه‌های نوآورانه خود، این علم را به مرحله جدیدی از تکامل رسانده‌اند.

ادامه در صفحه ۲